

УДК 37.091.12:796

Проніков О.К., Терентьева Н.О.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано вищу освіту як складову культури, у своїй зміні та модифікації. Глобалізація суспільства вплинула на організацію, зміст, методи навчання студентів педагогічних університетів. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури в Україні є частиною цього процесу та представлена у статті в нових умовах початку XXI століття. Суттєвими проблемами були: зниження державного фінансування сфери освіти, фізичної культури і спорту; скорочення кількості організацій та установ, які проводили фізкультурно-оздоровчу роботу з дорослими, молоддю та дітьми. Зміни, що відбувались в педагогічній освіті, обумовлювались внутрішніми і зовнішніми чинниками. Безперервність професійної педагогічної освіти, посилення її випереджальної функції, адаптація освітніх програм до запитів і пізнавальних можливостей учнів – усе це визначало розвиваючий характер навчання студентів у педагогічних університетах. Досліджуваний період нами визначено як модернізаційний.

Ключові слова: підготовка учителя фізичної культури, тенденції, університет, глобалізація.

Постановка проблеми. Реформування системи вищої освіти в умовах глобалізації ставить нові вимоги до підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних університетах України у XXI столітті. Вона має бути різноманітною, нести гуманістичні цінності, використовувати нові технології навчання, бути всеохоплюючою та інформатизаційною, забезпечувати саморозвиток особистості. Однією з умов здійснення цих завдань є використання накопиченого вітчизняного та світового досвіду.

Мета дослідження – здійснити конструктивно-критичний аналіз підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних університетах України початку XXI століття як цілісної системи для визначення можливостей використання накопиченого позитивного досвіду в умовах сучасної вищої школи.

Завдання дослідження – виявити основні напрями та тенденції підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних університетах в умовах глобалізації.

Аналіз досліджень та публікацій. Останні дослідження та публікації В.П. Андрушенка, С.В. Гаркуші, М.Б. Євтуха, О.Й. Ємця, В.Г. Кременя, М.О. Носка, О.К. Пронікова, Н.О. Терентьевої, Б.М. Шияна, А.В. Цюся з проблем глобалізації та розвитку університетської освіти, підготовки майбутніх учителів фізичної культури свідчить, що у педагогічній літературі зазначена проблема має багатоаспектне теоретичне висвітлення. Вище зазначені вчені прийшли до висновку, що проблема підготовки учителів фізичної культури є досить актуальною, потребує ретельного вивчення і поглибленого дослідження в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Освіта, як складова культури, у своїй зміні та модифікації невіддільна від напрямів перспективного розвитку української культури: проблематики буття особи, нації і держави, національних традицій та їх оновлення відповідно до вимог часу, культурного діалогу на міжнародному й міждержавному рівнях, усвідомлення належного місця нації у всесвітньо-історичному процесі [1, с. 345]. Культура є вираженням досягнутого людством/людиною рівня історичного прогресу. Глобалізація, утвердження інформаційного суспільства, ринкових відносин і демократизація потребують відповідного культурного забезпечення в умовах зростання значущості інтелекту і прагнення дати (набути) освіти. Кінець XX століття засвідчив зміну соціально-політичної парадигми на соціально-культурну. Роль культури як складника людського розвитку визначається у таких напрямках: збереження культурно-історичної спадщини; забезпечення доступу до культурного надбання; розвиток творчого потенціалу суспільства; сприяння культурному різноманіттю в сучасних суспільствах [1, 363]. Основними рисами світової культурної ситуації початку XXI століття виокремлюють явище глобалізації, високотехнологічність, зміна уявлень про мету людського (гуманітарного) розвитку й роль культури в ньому [9;10].

Мережеве суспільство як новий соціальний устрій, що формується в глобальному масштабі характеризується й визначається структурою та конфігурацією інформаційних потоків (М. Кастельс,

1996-1998), які складають основу інформаційної (інформаціональної) економіки, де конкуренто-спроможність визначається здатністю генерувати, обробляти і ефективно використовувати інформацію, засновану на знаннях.

В освіті кінець XX – початок XXI століття характеризувався поліпарадигмальністю розвитку вищої освіти й, відповідно, поліпарадигмальністю університетської освіти (Н. Бордовська, О. Реан). Парадигмами університетської освіти визначено культурно-ціннісну, академічну, професійну, технократичну, гуманістичну, які можуть існувати як співмірно так і окремо у різні історичні періоди. Культурно-ціннісна парадигма характеризується освоєнням універсальних елементів культури та цінностей минулих поколінь за допомогою систематичного й поглибленого вивчення праць великих мислителів та діячів, орієнтує на різнобічне пізнання світу.

Академічна парадигма характеризується пріоритетом в університетській освіті теоретичних знань і розвитком фундаментальних наук, орієнтацією на підготовку випускників університету до пошуку нових знань, розуміння і пояснення світу та дій людини з позицій науки, теорії, гіпотези.

Професійна парадигма проявляється в збагаченні й розширенні змісту університетської освіти за умови зниження пріоритету науки як найціннішого способу пізнання та пояснення світу.

Технократична парадигма виявляється у пріоритеті світогляду з такими ознаками: превалювання техніки й технології над науковими й культурними цінностями, вузькопрагматична спрямованість вищої освіти і розвитку наукового знання.

Гуманістична парадигма надає пріоритетну роль людини з її здібностями та інтересами, стверджуючи, що в умовах університету студенти мають отримати універсальну освіту й обрати сферу професійної діяльності не тільки соціально значиму, а й за покликанням, що забезпечує самореалізацію особистості.

Не можна стверджувати пріоритет однієї парадигми, оскільки сучасне суспільство потребує їх інтеграції, що сприяє розширенню та підвищенню якості як освітніх послуг так і знаннєвого продукту [2].

На рівні культури глобалізаційні процеси виявляються в збільшенні стандартизованого всесвітнього ринку культурних послуг і товарів. Говорячи про освіту, ми говоримо і про освітні послуги, і про продуктивну силу. Вища освіта набуває більшого соціального виміру, оскільки місія вищих навчальних закладів включає таку складову як ринок праці, що передбачає взаємодію рівня працедавця – ВНЗ, розширює перелік соціономічних професій, регулюючи відношення "індивід – соціальна інституція". Ці професії передбачають володіння випускниками юридичними, соціологічними, психологічними компетентностями в загальному, організаційно-управлінською та конфліктологічною – на високому рівні впровадження в практичну діяльність, сформованим проектно-дослідницьким мисленням. Зазначене вище підтверджує співпрацю рівнів "соціальна інституція – соціальна інституція", "соціальна інституція – особистість", "особистість – особистість" в глобальному просторі [9].

В інформаційному суспільстві знання стають безпосередньою продуктивною силою, що вимагає вміння застосовувати дедалі новіші знання, набуті впродовж життя, у власній практичній діяльності. Тобто людина повинна бути важливих компетенцій шляхом застосування знань, що дозволить їй знаходити рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях. Знання характеризуються різноманітним джерел, базуються на глобальній інформаційній інфраструктурі та залежать від таких пріоритетних сфер людської діяльності як наука, технології, політика, економіка, культура та освіта. Знання вже не можна визначити в межах класичних дисциплін, вони стають комплексними, проблемно-орієнтованими та міждисциплінарними. Одночасно знання є індивідуальними та колективними, набуваючи синергетичного характеру.

Глобалізація суттєво вплинула на організацію, зміст, методи навчання студентів педагогічних університетів. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури в Україні є частиною цього процесу та представлена у статті в нових умовах.

Організація та зміст підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних університетах початку XXI століття склалися із двох рівнів. *Теоретичний* – передбачав обґрунтування концептуальних засад діяльності педагогічних університетів та їх адаптацію до ринкових умов, науковий відбір змісту професійно-методичної підготовки та прогнозування подальших змін. *Практичний* – вирішував питання розв'язання нагальних завдань: розробка нових державних стандартів професійно-методичної підготовки; оновлення комплексу навчально-методичного забезпечення з урахуванням вітчизняного та світового досвіду підготовки учителів фізичної культури.

Досліджені нами джерела свідчать, що вже в середині 90-х років XX ст., поряд з негативними явищами в сфері підготовки майбутніх учителів фізичної культури, почали спостерігатись деякі позитивні зрушення. За ініціативою Кабінету Міністрів України провідні фахівці розробили нову концепцію фізичної культури і спорту. Вона спиралась на об'єктивні тенденції подальшого розвитку в умовах переходу до ринкових відносин і сприяла створенню комплексу антикризових заходів, реконструкції, адаптації та життєздатності системи фізичної культури і спорту в новій соціально-економічній ситуації [3; 4; 5].

Нова концепція фізичної культури і спорту спрямовувала увагу науковців і практиків, по-перше, на всебічне стимулювання зацікавленості державних, громадських, самодіяльних та комерційних структур у всебічному розвитку фізкультурно-спортивного руху, його матеріально-технічної бази, в організації міжнародних та національних змагань, в забезпеченні широкого доступу громадян до різноманітних фізкультурно-оздоровчих та спортивних послуг; по-друге, виховання у населення України спортивного менталітету, відповідних мотиваційних та поведінкових характеристик, активної соціальної орієнтації на оздоровлення та гідний спосіб життя за допомогою фізкультурно-спортивної діяльності, відповідними стилем і методами роботи, що повністю відповідають потребам ринкової економіки і спрямовані на досягнення високої соціально-економічної ефективності фізкультурно-спортивної галузі [3; 4, 5].

Історико-педагогічні джерела свідчать, що починаючи з середини 90-х рр. ХХ століття, після деякого спаду, активізувалась зацікавленість фахівців у розробці матеріалів щодо підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Дослідження вчених цього періоду, зокрема, наукові статті, методичні та практичні рекомендації постійно з'являються на сторінках фахових та періодичних педагогічних видань. Зокрема, на початку ХХІ століття, окрім раніше існуючих журналів: "Теория и практика физической культуры", "Физическая культура в школе", почали видаватись нові фахові збірники, зокрема: "Засоби навчання та науково-дослідної роботи", "Педагогіка і психологія професійної освіти", "Теорія і практика навчання та виховання", "Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту", "Теорія і методика фізичного виховання та спорту", "Здоров'я, фізична культура і спорт" та інші [3;4;5;6;7;8].

На початку ХХІ століття педагогічними університетами, відповідно до європейських та національних освітніх стандартів, проводилась робота по створенню нових навчальних програм і планів для факультетів фізичного виховання. Зокрема, було запроваджено нові експериментальні навчальні програми, комплекти навчально-методичного забезпечення, внесено суттєві зміни в навчальні плани.

Структура змісту підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних ВНЗ України на початку ХХІ століття

Цикл професійної та практичної підготовки	Цикл науково-природничої підготовки
Вступ до спеціальності Педагогіка Історія педагогіки Педагогічна і професійна майстерність Методика виховної роботи в дитячих оздоровчих таборах Загальна психологія Вікова психологія Соціальна психологія Спортивна психологія Біомеханіка фізичного виховання і спорту Метрологія фізичного виховання і спорту Історія фізичної культури та управління спортивним рухом Теорія і методика фізичного виховання Рухливі ігри і забави та методика їх викладання Спортивні ігри(футбол,баскетбол, волейбол, гандбол) Легка атлетика та методика викладання Спортивні споруди та обладнання Плавання та методика його викладання Гімнастика та методика викладання Боротьба та методика викладання Методика туристично-краєзнавчої роботи Основи інформатики та комп'ютерних технологій у фізичному вихованні Методика застосування комп'ютерних технологій при викладанні шкільного курсу фізичного виховання Нові технології у фізичному вихованні Оздоровчі технології у фізичному вихованні Атлетизм та методика його викладання Ритміка та оздоровчо-танцювальний фітнес Основи наукових досліджень Спортивно-педагогічне удосконалення Безпека життєдіяльності Цивільна оборона	Анатомія людини з основами спортивної морфології Вікова фізіологія Біохімія Фізіологія людини Спортивна фізіологія Гігієна Валеологія Спортивна медицина Лікувальна фізична культура Основи медичних знань Масаж Фізична реабілітація Психофізіологія Основи психовалеології
Педагогічна практика II курс (2 тижні) пропедевтична (безвідривна практика у ЗОСШ) III курс (5 тижнів) педагогічна практика у ЗОСШ III курс (4 тижні) педагогічна практика в оздоровчих таборах праці та відпочинку IV курс (8 тижнів) педагогічна практика у ЗОСШ	

Аналіз навчально-методичної документації факультетів фізичного виховання 90-х років ХХ – початку ХХІ століття показав, що зміст підготовки майбутніх учителів фізичної культури зберігся, програми та навчальні плани включали ті самі розділи, що і в попередні роки, але було збільшено відведений на їх вивчення час. Розвиток та удосконалення підготовки відбувалися за рахунок введення нових тем, навчальних дисциплін, спецкурсів та спецсеминарів. Також в цей період збільшився термін навчання на факультетах фізичного виховання – з чотирьох до п'яти років.

1. Усе це приводить до виникнення низки протиріч. Зокрема:

– між теоретичною спрямованістю підготовки майбутніх вчителів націленої на оволодіння великими обсягами навчальної інформації, і гнучкою, полі функціональною системою професійної діяльності вчителя;

– між постійно зростаючою значущістю різнобічного удосконалення інноваційної роботи вчителів в загальноосвітній школі і вузько спеціалізованим змістом методичної підготовки майбутніх вчителів у педагогічному університеті;

– між вимогами цілісного, системного підходу в розробці і використанні методик, технологій навчання і роздробленістю методичних знань у предметних методиках, освоєваних майбутніми вчителями в процесі навчання на факультетах фізичного виховання.

2. Зазначимо, що у практиці роботи вчителів фізичної культури рівень їх методичної підготовки є одним з найважливіших показників професійно-педагогічної майстерності, ознакою якості професійної діяльності.

Аналіз нормативних документів, педагогічної літератури та діяльності факультетів фізичного виховання дозволяє визначити основні тенденції підготовки майбутніх учителів фізичної культури:

– впровадження в навчальний процес здоров'язберігаючих технологій;

– використання в процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури досвіду накопиченого у другій половині ХХ століття;

– зміна структури підготовки студентів факультетів фізичного виховання;

– використання досвіду фізичного виховання учнів зарубіжних країн під час організації навчального процесу в школах та роботи спортивних секцій (щоденні заняття після уроків);

– створення умов для самоосвіти та самостійної роботи з фізичного удосконалення студентів факультетів фізичного виховання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження свідчить, що поєднання в умовах глобалізації у педагогічних університетах сучасних підходів організації навчально-виховного процесу з удосконаленням змісту, форм та методів підготовки майбутніх вчителів фізичної культури дозволить підвищити якість знань студентів факультетів (інститутів) фізичного виховання.

Вважаємо, що перспективними напрямками творчого використання здобутків педагогічних університетів в умовах глобалізації є:

– оновлення навчальних програм і планів на основі переходу до багатоступеневої підготовки учителів;

– створення в кожному педагогічному університеті власної системи методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури;

– відкриття на базі педагогічних університетів регіональних науково-методичних комплексів;

– формування та розвиток креативного мислення у студентів факультетів фізичного виховання;

– розроблення гнучких варіативних освітніх програм підготовки майбутніх учителів фізичної культури;

– удосконалення особистісно-орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури;

– впровадження у програму підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних університетах курсу лекцій з проблем фізичного виховання в зарубіжних країнах, ознайомлення із зазначеною тематикою вчителів на курсах в інститутах післядипломної педагогічної освіти [6, с 32].

– використання накопиченого вітчизняного та світового досвіду.

Проблема організації, удосконалення змісту та практичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних університетах України в умовах глобалізації потребує подальшого дослідження.

Використані джерела

1. Богуцький Ю. П. Українська культура в європейському контексті / Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безвершук, Л. М. Новохатько. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
2. Бордовская Н. В. Педагогика: Учебное пособие / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2006. – 304 с.
3. Івасюта Ю.М. Про концепцію перебудови системи фізичного виховання / Ю.М. Івасюта, В.С. Язловецький // Світогляд. – 1996. – вип. 2. – С.5- 8.
4. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, № 22-24, 2011. – 198 с.

5. Медвідь Ф.М. Підготовка спеціалістів фізичної культури і спорту: національні засади навчання і виховання / Ф.М. Медвідь // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції "Освіта в галузі фізичної культури: стан, проблеми, перспективи". – Київ, 1996. – С. 54-56.
6. Проніков О.К. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ– початок ХХІ ст.) / О.К. Проніков. – Ніжин, Аспект-Поліграф. – 2012. – 275 с.
7. Проніков О.К. Методична підготовка майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України у 1992 – 2010 рр. / О.К. Проніков // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка // Випуск № 100. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів. – 2012. – № 100. – С.333 – 335.
8. Проніков О.К. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук. 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. / О.К. Проніков. – Тернопіль, 2014. – 40 с.
9. Терентьева Н.О. Вища освіта і культура в глобальному цивілізаційному вимірі: виробництво нового знанневого продукту. В кн.: Вища освіта України в умовах глобалізації суспільства. Монограф. /редкол.: Горяня Л.Г., Терентьева Н.О.; за наук. ред. М.Б.Євтуха / Н.О.Терентьевої. – К.: Агроосвіта, 2015, 2016 – 300 с.
10. Терентьева Н.О. Розвиток університетської освіти в Україні: історія, сучасність, тенденції. Монографія / Н.О.Терентьева. – К. : Інтерсервіс, 2015. – 428 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління. Фонд 166 "Міністерство освіти УРСР. Управління вищих і середніх педагогічних навчальних закладів" Оп. 2, спр. 7900 "Накази Міністерства освіти з питань основної діяльності", 216 арк.

Pronikov O., Terentieva N.

PREPARATION OF THE FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL TRAINING IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The article analyzes the process of laying the foundations of the state program of future physical education teachers training in pedagogical universities of Ukraine since the independence. It has been established that the investigated period was characterized by changes in the organization of physical education students educational process . The significant problems were: reduction in state funding for education, physical culture and sports; reduction of the number of organizations and institutions aimed at sports and recreation activities with adults, youth and children.

It is noted that the reform of higher education poses new requirements for future physical education teachers training in pedagogical universities of Ukraine in the XXI century. It should be diverse, support humanist values, use the modern educational technologies, be inclusive and informational, guarantee self-development of personality. One of the conditions of these tasks implementation is to use the experience of future physical education teachers training in pedagogical universities of Ukraine in the 90's of the 20th century and at the beginning of the 21st century.

Historical and pedagogical sources indicate that since the mid 90-ies. of the 20th century after a recession, experts have become more interested in the development of materials for the preparation of future physical education teachers. Their researches, investigations, methodological and practical recommendations to improve the process in the faculties of physical education in educational institutions of Ukraine constantly appear on the pages of scientific and pedagogical periodical and special editions. In particular, at the beginning of the 21st century appear new editions, but for the existing ones.

The analyzed material suggests characterizing the phase of activity of the physical education department of pedagogic universities that prepare future teachers at the beginning of the 21st century as the modernized.

Key words: *preparation of the teacher of physical culture, trends, university, globalization.*

Стаття надійшла до редакції 12.09.2016